

**III. ULUSLARARASI BATTALGAZİ
BİLİMSEL ÇALIŞMALAR KONGRESİ
21-23 EYLÜL 2019
MALATYA**

**KONGRE
TAM METİN KİTABI**

EDİTÖR: PROF. DR. MUSTAFA TALAS

ISBN: 978-605-7811-13-4

İSPEC YAYINEVİ

III. ULUSLARARASI BATTALGAZİ BİLİMSEL ÇALIŞMALAR KONGRESİ 21-23 EYLÜL 2019 MALATYA

Sosyal Bilimler- Fen Bilimleri- Matematik- Mühendislik -Astronomi ve Astrofizik
Sağlık ve Spor Bilimleri-
Güzel Sanatlar- Ziraat ve Veteriner Bilimleri

Kongre Başkanı

Prof. Dr. Mustafa TALAS
NİĞDE ÖMER HALİS DEMİR ÜNİVERSİTESİ

Düzenleme Kurulu Başkanı

Mustafa Latif EMEK
İKSAD Yönetim Kurulu Başkanı

Murahhas Üye

Sefa Salih BİLDİRİCİ
İKSAD Başdanışmanı

Genel Koordinatör

Ali SÖYLEMEZ
EJONS Koordinatör Editor

Düzenleme Kurulu

Dr. Munise DURAN
Bircan TAŞKESER
İbrahim KAYA
Hesen SURXAYLI
Dr. Alper TUTÇU
Serkan GÜN
Atabek MAVLYANOV
Amenah MANAFI
Rahmat ULLAH
Dr. Şükrü BİNGÖL
Dr.Hülya BERKTAŞ BİNGÖL
Umsunay ZHUMASHEVA
Ketevan KARDAVA

DAVETLİ KONUŞMACI

PROF.DR. MUSTAFA ÜNAL

MUHAMMED B. EBÛ BEKİR İBN CEMÂA (ö.819/1416) VE HADİS KÜLTÜRÜNDEKİ YERİ

Arş. Gör. Rıdvan KALAÇ

Van YYÜ İlahiyat Fakültesi, (r30kalac@hotmail.com)

ÖZET

Kur'ân-ı Kerim'i tebliğ ve beyan eden Resulullah'ın söz ve filleri büyük önem arz etmektedir. Hz. Peygamber, hadisleriyle sünnetinin öğrenilmesine ve öğrenilenlerin sonraki nesillere aktarılmasına büyük önem vermiştir. Tarihin her döneminde de Hz. Peygamber'in sözlerini öğrenen ve öğrendiklerini diğer insanlara aktarmaya çalışan âlimler var olagelmıştır. Bu açıdan âlimlerin hayatlarını, ilmi şahsiyetlerini ve eserlerini incelemek İslam ilim kültürünü tanıyabilmek açısından önem arz etmiştir. Hayatı ve hadis kültüründeki yeri bakımından incelenmesi gereken önemli âlimlerden birisi de Muhammed b. Ebû Bekir İbn Cemâa'dır.

759/1358 yılında Hicaz'ın Yenbu' şehrinde doğan ve daha sonra Kâhire'ye yerleşen İbn Cemâa, 819/1416 yılında vefat etmiştir. İbn Cemâa, Kâhire'de hadis öğrenimine başlamış ve dedesi İzzeddin İbn Cemaâ başta olmak üzere Tacuddin es-Subkî, Bahauddin es-Subkî, Ebu'l-Ferec İbnü'l-Kârî ve Ömer b. Raslân el-Bulkinî gibi dönemin önde gelen bazı meşhur muhaddislerinden hadis ahzetmiş ve hadis ilmi başta olmak üzere yirmiyeye yakın ilim dalında yüz civarında eser telif etmiştir. Ancak bu eserlerin büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Bunun yanında İbn Hacer gibi meşhur muhaddislere hocalık yapan İbn Cemâa, elde ettiği ilmi birikimiyle hadis şerh geleneğine önemli katkılarda bulunmuştur. Onun hadis ilimlerine dair telif ettiği eserlerin ekserisi önceden telif edilen eserlere dayalı şerh veya haşiye türü çalışmalardır. Bu bağlamda *Zevâlû't-Terâh fî Şerhî Manzumeti İbn Ferâh* ve *et-Tebyîn fî Şerhî Erbeîn* adlı eserler en meşhur çalışmaları arasında yer alır.

Bu bildiride hadis edebiyatı içerisinde pek tanınmayan İbn Cemâa'nın hadis ilmine katkılarını ve hadis kültüründeki yerini tespit etmek hedeflenmektedir. Tabi bu durum ortaya konulurken müellifin hayatı, hocaları, öğrencileri, kaleme aldığı hadis kitapları ve bu kitapların önemine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: İbn Cemâa, Hadis, İlmi Faaliyetler, şerh.

Giriş

Hadis tarihine bakıldığında, bu sahada birçok muhaddisin yetiştiği ve Hadis ilmine önemli hizmetlerde bulundukları görülür. Hadis ilmine dair muhaddis âlimlerin yetişmeye başladığı ilk dönem elbette hicri ilk asırlardır. Nitekim başta sahâbe olmak üzere, tabiîn ve tebeu't-tabiîn, hadis ilmine büyük önem vermiş ve hadisin kayıt altına alınması ve tedvini için büyük bir gayret sarf etmişlerdir. Bu çalışmalar sonucunda, hicri ikinci asrın ortalarından itibaren hadis literatürüne dair *sahîfe*, *cüz*, *camî*, *müsned*, *muvatta* gibi eserler ortaya çıkmıştır. Hadis tarihinde, bu sahada söz konusu muhaddislerden bir kısmının meşhur olmuş, bir kısmı ise pek tanınmamışlardır. Günümüzde, bu alanda pek tanınmayan bu muhaddis âlimler hakkında araştırma yapmanın, bu ilme katkı sağlayacağı kanısındayız.

Bu tebliğimizde, hicri 759 ile 813 yılları arasında yaşamış olan ve hadis şerh geleneğine katkıda bulunmasına rağmen hadis edebiyatı içerisinde pek tanınmayan Muhammed b. Ebu Bekir İbn Cemâa'nın hayatı, hadis ilmindeki yeri ve hadise dair elimizde bulunan bazı eserleri hakkında bilgi verilecektir.

İbn Cemâa ve İlmî Hayatı

Asıl adı İzzeddin Muhammed b. Şerefuddin Ebû Bekr b. Abdilaziz b. Muhammed b. İbrahim b. Sadullah b. Cemâa el-Kinânî el-Hamevî el-Mısırî eş-Şafîî'dir.¹ Aslen Mısır'lı olan İbn Cemâa aynı zamanda önemli bir Şafîî kelamcısıdır. İbn Cemâa Arap diline olan vukufiyetinden dolayı en-Nahvî ve el-Luğavî lakablarıyla da anılmıştır.²

İbn Cemâa hicri 759 yılında Hicaz'ın Yenbu³ şehrinde doğmuştur.⁴ Ancak bazı kaynaklarda bu tarih hicri 747⁵ ve 749 olarak da geçmektedir.⁶ İbn Cemâa, ilk eğitimini doğmuş olduğu Yenbu şehrinde, dedesi başta olmak üzere dönemin önde gelen âlimlerinden almıştır. Daha sonra Kahire'ye ilim tahsili için gitmiş ve orada ikamet ederek dönemin pek çok âliminden çeşitli ilimler elde etmiştir.⁷

Kahire'de hadis öğrendiği hocaları arasında dedesi İzzeddin İbn Cemâa, Sadruddin el-Meydûmî, Ebû Abdullah el-Beyânî, Bahauddîn es-Subkî, Ebu'l-Feth el-Kalânîsî, Ebu'l-Feth İbnü'l-Kârî, Ömer b. Reslân el-Bulkinî gibi önemli simalar bulunmaktadır.⁸ İbn Cemâa, hocası el-Kalânîsî'den Taberânî'nin *Mu'cemu's-Sağîr*'i ile Enes b. Malik'in *Müsned*'ini okumuştur.⁹ Zeynuddin el-İrâkî vasıtasıyla Dimaşk ve Şam'ın pek çok hadisçisi İbn Cemâa'ya hadis icazeti vermiştir. Bu âlimler arasında Şihabuddin Ahmed el-Merdavî gibi önemli şahıslar vardır.¹⁰

Hadis ilminin yanı sıra temel İslâmî ilimlerden fıkıh, tefsir, kelam gibi ilimlerde ve sarf, nahiv, hilaf, cedel, tıp, mantık, beyan, bedî' ilmi, hurûf, remil gibi pek çok ilimde tahsil süreci geçiren İbn Cemâa, bu ilimlerde önemli bir seviyeye gelerek söz sahibi olmuştur.¹¹ Mezkûr pek çok ilmi dalda mutahassıs olan İbn Cemâa, yaşadığı asırda otuzun üzerinde ilim dalında bilgi sahibi olduğunu itiraf etmiş ve bu ilimlerin isimlerinin kendi zamanında insanlar arasında bilinmediğini¹² ve bu ilimlerden on beş tanesinin ise dönemin ilim adamları nezdinde isimlerinin bile bilinmediğini ifade etmiştir.¹³ Suyûtî, İbn Cemâa'nın İslami ilimlerin yanı sıra mantikî ilimlere meylettiğini ve zamanla bu ilimlerde derin bir vukufiyete sahip olduğunu, Mısır ilim erbabınca akli ve fenni ilimlerde kendisine danışılan bir otorite olduğunu, şöhretinin Arap olmayan Farisi ülkelere kadar yayıldığını ve Farisilerin onunla

¹ İbn Kâdî Şuhbe, Takıyuddîn Ebû Bekir b. Ahmed, *Tabakatü's-Şafîiyye*, thk., Abdulalim Han, Dairetü'l-Maârif, 1980, IV, 60-61; İbn Hacer, Ahmed b. Ali, *İnbâ'ü'l-Ğumr bi-Ebnâ'i'l-'Umr*, thk. Hasan Habeşî, el-Meclisü'l-A'lâ li's-Şüûn'l-İslâmiyye, Kahire 1969-1998, III, 115; Sehâvî, Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahmân, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, I-X, Dâru'l-Cil, Beyrut 1992, VII, 171-172; Suyûtî, *Buğyetü'l-Vuât fi Tabakati'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât*, thk., Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Fikr 1979, I, 63; a.mlf., *Husnu'l-Muhadara fi Tarihî Mısır ve'l-Kâhire*, thk. Muhammed Ebu Fadl, Darü İhya Kütübü'l-Arabiyye 1967, I, 548; İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, thk. Abdülkâdir el-Arnaût-Mahmûd el-Arnaût, I-XI, Dâru İbn Kesir, Beyrut 1986-1993, IX, 204.

² İbn Kâdî Şuhbe, *Tabakatü's-Şafîiyye*, IV, 60-61; İbn Hacer *İnbâ'ü'l-ğumer*, III, 115; Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 63; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IX, 204-207.

³ Burası Kızıldeniz sahilinde Mekke ve Medine şehirleri arasında bulunan bir şehirdir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Yakut el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn b. Abdillâh, *Mu'cemu'l-Buldan*, Darü Sadr, Beyrut 1977, V, 450.

⁴ Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 63; a.mlf., *Husnu'l-Muhadara*, I, 548; Cengiz Kallek, "İbn Cemaa, Muhammed Ebu Bekr", *DİA*, İstanbul 1999, XIX, 394.

⁵ Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali, *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'*, I-II, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire 1348, II, 147.

⁶ İbn Kâdî Şuhbe, *Tabakatü's-Şafîiyye*, IV, 60-61; İbn Hacer *İnbâ'ü'l-Ğumer*, III, 115; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IX, 204.

⁷ İbn Cemaa, "Zevalu't-Terah fi Şerhi İbn Ferah fi Mustalahi'l-Hadis", thk. Hilmi Abdulhadi ve İsmail Şandî, *Mecelletü Camiatu'l-Kudüs el-Meftuhali'l-Ebhâsve'd-Dirasat*, Kudüs 2004, Neşredenin girişi, 235.

⁸ İbn Kâdî Şuhbe, *Tabakatü's-Şafîiyye*, IV, 61-62; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, VII, 172; Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 64-65; İbn İmâd, *Şezerat*, IX, 205.

⁹ Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, VII, 172.

¹⁰ İbn Hacer *İnbâ'ü'l-ğumer*, III, 115; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, VII, 172; Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 64.

¹¹ İbn Kâdî Şuhbe, *Tabakatü's-Şafîiyye*, IV, 61-62; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, VII, 172; Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 64-65; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 147-148; İbn İmâd, *Şezerat*, IX, 205.

¹² Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 65; İbn İmâd, *Şezerat*, IX, 205.

¹³ Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 148.

iftihar ettiğini belirtmiştir.¹⁴ İbn Kadı Şuhbe, akli ilimlerdeki otoritesinden dolayı İbn Cemâa'yı Mısır diyarının akli ilimlerdeki şeyhi olarak nitelendirmiştir.¹⁵

Bu anlamda mezkûr disiplinlerde ilim elde ettiği hocaları arasında İbn Haldun, Tacuddin es-Subkî, Ebu'l-Hasan el-Aradî, Burhaneddin et-Tenûhî, Muhammed b. İbrahim el-Beyyânî, Siracuddin el-Hindî, İbn Saiğ ez-Zümürüdi, Şemsuddin b. Saiğ el-Hanefî, Ziyaeddin el-Karmî, Alaeddin es-Seyrâmî, Ali b. Abdulvahid, Muhammed Carullah el-Hanefî, Yusuf et-Tedmurî gibi pek çok âlim bulunmaktadır.¹⁶

Kahire'de ilmi tahsiline devam eden İbn Cemâa orada bulunduğu sürece aynı zamanda pek çok önemli muhaddise hadis hocalığı yapmıştır. Ondan hadis dinleyen muhaddisler arasında İbn Hacer, Kemaluddin İbn Hümâm es-Sivasî, Siracuddin el-Bulkinî, Ahmed b. Ebû Bekir el-Bûsirî, Şemsuddin Muhammed b. Ali el-Kayâtî, Muhammed b. Ahmed el-Aksarayî, Yahya el-Aksarayî gibi önemli âlimler bulunmaktadır.¹⁷ İbn Hacer, hicri 790 yılından vefat edinceye kadar hocası İbn Cemâa'nın yanından ayrılmadığını ifade etmiştir.¹⁸

İbn Cemâa, yaşadığı müddetçe zahidane, takvalı ve mütevazı bir hayat sürmüştür. Pek çok âlim eserlerinde İbn Cemâa'nın ahlaki faziletlerine dair örnekler zikretmiştir. İbn Hacer, İbn Cemâa'nın abdestsiz hiçbir şekilde ilim tahsil etmediğini, ilim tahsili esnasında ilme olan saygısından dolayı sürekli abdestli dolaştığını ifade etmiştir. Aynı şekilde İbn Hacer, İbn Cemâa'nın mütevaziliğine dair birkaç örnek zikretmiş ve kendisinin dünya menfaatlerinden uzak bir yaşayış sürdürdüğünü ifade etmiştir.¹⁹

Hayatı boyunca hiç evlenmeyen İbn Cemâa insanlarla iyi geçinen bir kişiliğe ve ahlaka sahiptir. Nitekim kaynaklardaki bilgilere göre kendisi insanlarla polemige girmeyen ve orta yolu tutan biriydi. Cömert bir kimliğe de sahip olan İbn Cemâa komşusuna ve misafirine bol ikramda bulunurdu. Makam ve şöhret peşinden de koşmayan İbn Cemâa, mümkün olduğu sürece resmi görev, makam ve mansıplardan uzak durmaya özen gösterir, sıradan bir hayat sürüp halk arasına karışmış ve halkın dertleriyle dertlenmiştir. Hadis ilmine karşı özel bir ilgisi olan İbn Cemâa, katılmış olduğu ve yapmış olduğu hadis derslerinde sürekli abdestli olmaya özen gösterirdi.²⁰

Geniş bir ilmi birikime sahip olan İbn Cemâa hakkında devrinin önde gelen âlimleri müspet yönde görüş belirtmiş ve onun hadis rivayet ehliyetine dair değerlendirmeler yapmışlardır. Söz gelimi bu âlimler arasında öğrencisi İbn Hacer'in yanında İbn Kâdı Şuhbe, Suyûtî, Sehâvî, Şevkânî, İbnü'l-İmâd gibi önemli âlimler bulunmaktadır.²¹ İbn Cemâa, hicri 20 Rebiulahir 819 yılında (17 Haziran 1416) yakalandığı tâûn hastalığından dolayı Kahire'de vefat etmiştir.²²

Eserleri

Kaynaklarda İbn Cemâa'nın yirmiye yakın ilim dalında 200 den fazla eser kaleme aldığı kaydedilmiştir. Ancak ne yazık ki müellifin vefatından sonra bu eserlerin büyük bir kısmı kaybolmuş

¹⁴ Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 64; a.mlf., *Husnu'l-Muhadara*, I, 548

¹⁵ İbn Kadı Şuhbe, *Tabakatü's-Şafiiyye*, IV, 61.

¹⁶ Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 63-64; İbn İmâd, *Şezerat*, IX, 205; Kallek, "İbn Cemaa, Muhammed Ebu Bekr", *DİA*, XIX, 394.

¹⁷ İbn İmâd, *Şezerat*, IX, 206; İbn Cemâa, "Zevalu't-Terah", Neşredenin girişi, 238-239; Kallek, "İbn Cemaa, Muhammed Ebu Bekr", *DİA*, XIX, 394.

¹⁸ İbn Hacer *İnbâ'ü'l-ğumr*, III, 116.

¹⁹ İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, VII, 116.

²⁰ İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, VII, 116; Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 64; İbn İmâd, *Şezerat*, IX, 206; İbn Cemaa, "Zevalu't-Terah", Neşredenin girişi, 235.

²¹ Bu âlimlerin İbn Cemâa'nın hadis ilmi başta olmak üzere çeşitli ilimlerdeki vukufiyetine ilişkin müspet yöndeki görüşleri için bkz., İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, VII, 115-117; İbn Kadı Şuhbe, *Tabakatü's-Şafiiyye*, IV, 61-63; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, VII, 172-174; Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 63-66; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 147-149; İbn İmâd, *Şezerat*, IX, 206.

²² İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, VII, 117; İbn Kadı Şuhbe, *Tabakatü's-Şafiiyye*, IV, 63; Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 66; İbn İmâd, *Şezerat*, IX, 206.

ve günümüze ulaşamamıştır. Bu incelemede isimlerini tek tek zikretme gereği duymadığımız bu eserlerin²³ ekserisi, şerh, haşiye, talik ve tahrir türünden eserlerdir. Nitekim kaynaklar müellifin okuduğu veya okuttuğu hemen hemen bütün eserler üzerine şerh ve haşiye türünden eserler kaleme alma ihtiyacı hissettiğinden bahsetmektedir.²⁴

İbn Cemâa'yı Hadis ilmi açısından önemli kılan husus, hadis şerh geleneğine dair önemli eserlere imza atmasıdır. O, hadis ilimlerinde yıllarca okutulan önemli bazı eserlere şerh yazmıştır. Ancak ne yazık ki bu eserlerin geneli günümüze ulaşamamıştır. Onun hadis alanında telif ettiği eserler arasında şunlar vardır:²⁵

1. Zevalu't-Terah fi Şerhi Manzumeti İbn Ferâh
2. et-Tebyîn fi Şerhi'l-Erbaîn
3. Tahricu Ehâdisi'-r-Râfiyye
4. Şerhu Ulûmi'l-Hadis li İbn Salah
5. Şerhu Menheli'r-Râvî fi Ulûmi'l-Hadis
6. el-Kasdu't-Temmâm fi Ahkâmi'l-Hammâm

İbn Cemâa'nın Hadis ilmine dair kaleme aldığı bu eserlerden sadece ilk ikisi günümüze kadar ulaşabilmiş ve neşredilmiştir. Şimdi bu eserler hakkında bilgi verelim.

1. Zevalu't-Terah fi Şerhi Manzumeti İbn Ferâh

Bu eser, İbn Ferah'ın (ö.699/1300) hadis terimleri ile ilgili *Manzumetu İbn Ferah* ve *Kaside-i Gazaliyye* isimleriyle meşhur olmuş 20 beyitlik manzumesinin şerhidir. İbn Cemâa'nın bu esere yazdığı söz konusu şerhi sahih, hasen, zayıf, mu'dal, mürsel, metruk gibi hadis ıstılahlarıyla ilgili 28 hadis terimini ihtiva etmektedir. Müellif, eserine küçük bir mukaddime ile başlamış ve bu burada eserinin İbn Ferah'ın manzumesinin şerhi olduğunu ve bu şerhin hadis talebeleri için çok faydalı bir çalışma olacağını ifade etmiştir.²⁶

Eserin beyitlerine bakıldığında hadise dair pek çok konuya temas edildiği anlaşılmaktadır. Örnek olarak ilk beyit şu şekilde geçmektedir:

غرامی صحیح والرجا فيك معضل ... وحزني ودمعي مرسل و مسلسل

İbn Cemâa yukarıda geçen beyiti verdikten sonra bu beyitte hadis ilimlerine dair 4 ayrı konunun işlendiğini belirtmiştir. Bu konular sahih, mu'dal, mürsel ve müselsel hadis konularıdır. İbn Cemâa mezkûr olan bu terimleri hadis ilmi açısından kısaca açıklamıştır. Ayrıca İbn Cemâa bu terimleri açıkladıktan sonra konunun daha iyi anlaşılması açısından örnek teşkil edebilecek hadisler de zikretmiştir.

Eseri en önemli kılan husus İbn Cemâa'nın hadis anlayışını ortaya koymasıdır. Nitekim beyitte geçen hadis ile ilgili terimler ve bu terimlerin İbn Cemâa tarafından açıklanması esasında onun hadis anlayışını yansıtmaktadır. Örneğin İbn Cemâa'ya göre sahih hadis; adalet ve zabt sahibi bir ravinin yine kendisi gibi adalet ve zabt sahibi bir raviden şazz ve illetli olmamak kaydıyla rivayet ettiği hadistir.²⁷ İbn Cemâa, sahih hadisi açıkladıktan sonra âlimler tarafından kabul gören en sahih isnad hakkında da bilgi vermiştir.

²³ İbn Cemâa'nın hadis alanı dışında kaleme aldığı eserlerin isimleri için bkz., İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, VII, 116-117; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, VII, 172-173; Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 65; İbn Cemaa, "Zevalu't-Terah", Neşredenin girişi, 241; Kallek, "İbn Cemaa, Muhammed Ebu Bekr", *DİA*, XIX, 394-395.

²⁴ İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, VII, 115; İbn Kadı Şuhbe, *Tabakatü's-Şafiyye*, IV, 62; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, VII, 172-173;

²⁵ İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, VII, 116-117; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, VII, 172-173; Suyuti, *Buğyetü'l-Vuât*, I, 65; İbn Cemaa, "Zevalu't-Terah", Neşredenin girişi, 241; Kallek, "İbn Cemaa, Muhammed Ebu Bekr", *DİA*, XIX, 394-395.

²⁶ İbn Cemaa, "Zevalu't-Terah", 250.

²⁷ İbn Cemaa, "Zevalu't-Terah", 251

Sahih hadisi bu şekilde tanımladıktan sonra müellif sırasıyla beyitte geçen diğer ıstılahları tanımlar. Ona göre *mu'dal hadis*, senedinden iki ravinin düştüğü hadistir. İmam-ı Malik'in "... *Peygamber köpeklerin öldürülmesini yasakladı.*" rivayetinde olduğu gibi. Bu hadiste Nafi ve İbn Ömer peş peşe iki ravi düşürülmüş ve dolayısıyla zikredilmemiştir. Yine *mürsel hadis*, senedinden sahabenin düştüğü hadistir. Bu çeşide de örnek olarak yukarıdaki hadisi Nafi'nin rivayetiyle verir.²⁸

Eser incelendiğinde eserin hadis ilmiyle alakalı ilgili kavramlar dışında müselsel, zayıf, metruk, hasen, müşafehe, mevkuf, merfu, münker, tedlis, muttasıl, munkatı, müdrec, müttefik, müfterik, mutelif, muhtelif, müsned, muanan, mevzu, müphem, itibar, aziz, meşhur, garib, maktu, ali isnad, tevriye gibi pek çok konuda bilgi ihtiva ettiği ve İbn Cemâa'nın bu konuları örnekleriyle birlikte açıkladığı görülür. İslâm dünyasında birçok mahtut nüshası bulunan bu eser,²⁹ Hilmi Abdulhadi ile İsmail Şandî tarafından tahkik edilmiş ve 2004 yılında *Mecelletü Camiatu'l-Kudüs el-Meftuhali'l-Ebhâs ve'd-Dirasat* dergisi tarafından yayınlanmıştır.

2. et-Tebyin Fi Şerhi'l-Erbain

Kırk hadis edebiyatında en meşhur olan ve üzerine en çok şerh yazılan kırk hadis eseri ise Muhyiddin en-Nevevî'ye (ö.676/1277) aittir. Bu eser üzerine şerh kaleme âlimlerden biri de İbn Cemâa olmuştur. İbn Cemâa, şerhettiği hadisler hakkında uzun uzadıya bilgiler sunmuştur. Nevevî'nin eserinin hadislerinde geçen garip kelimler hakkında da ayrıca bilgiler vermiştir.

Eserin mahtut nüshalarından birisi 33 varak halinde Riyad'ta İmam Muhammed b. Suud Üniversitesi kütüphanesinde kayıtlıdır. Söz konusu mahtut nüsha internet ortamında erişilebilir durumdadır. et-Tebyîn, Riyad Mensî el-İsâ tahkikiyle Dimaşk'ta Daru İbn Kesir 2015 yılında tarafından tek cilt halinde neşredilmiştir.

Sonuç

Hz. Peygamber döneminden bu güne Müslümanlar, O'nun hadislerini öğrenip muhafaza etmekle kalmamış; bunları gelecek nesillere aktarmak için her dönemde büyük gayret sarf etmişlerdir. Bu gayretlerin pratik sonucu olarak birçok âlim hadis alanı başta olmak üzere İslami ilimlerin çeşitli alanlarında pek çok eser kaleme almışlardır.

Tebliğimizde de görüldüğü üzere hadis edebiyatı içerisinde pek tanınmayan ve önemli ilim adamlarından birisi olan İbn Cemâa, dönemin ünlü muhaddis âlimlerinden hadis ahzederek hadis şerh edebiyatında önemli bir yer edinmiş ve İbn Hacer, İbn Hümâm gibi meşhur muhaddislere hocalık yapmıştır.

Pek çok ilmi dalda mutahassıs olan ve yaşadığı asırda otuzun üzerinde ilim dalında bilgi sahibi olan İbn Cemâa, sahip olduğu bu ilmi birikimiyle yirmiye yakın alanda 200'ün üzerinde eser telif etmiştir. İbn Cemâa'nın bu yönüyle ansiklopedik bir âlim niteliği taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Ancak müellifin bu kıymetli eserlerinin günümüze ulaşmaması üzüntü vericidir. Okuduğu veya okuttuğu pek çok eser üzerine şerh ve haşiyeye türünden eserler kaleme alan İbn Cemâa'nın, hadis şerh geleneğinde de önemli bir âlim olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

İbn Cemaa, Muhammed b. Ebû Bekir, "Zevalu't-Terah fi Şerhi İbn Ferah fi Mustalahi'l-Hadîs", tkh. Hilmi Abdulhadi ve İsmail Şandî, *Mecelletü Camiatu'l-Kudüs el-Meftuhali'l-Ebhâsve'd-Dirasat*, Kudüs 2004.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali, *İnbâ'ü'l-Ğumr bi-Ebnâ'i'l-'Umr*, thk. Hasan Habeşî, el-Meclisü'l-A'lâ li'ş-Şüûni'l-İslâmiyye, Kahire 1969-1998.

İbn Kâdı Şuhbe, Takıyuddîn Ebû Bekir b. Ahmed, *Tabakatü's-Şafiiyye*, thk., Abdulalim Han, Dairatü'l-Maârif, 1980.

İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb fi ahhâri men zeheb*, thk. Abdülkâdir el-Arnaût-Mahmûd el-Arnaût, I-XI, Dâru İbn Kesir, Beyrut 1986-1993.

²⁸ İbn Cemaa, "Zevalu't-Terah", 251-252

²⁹ Bkz., Kallek, "İbn Cemaa, Muhammed Ebu Bekr", *DİA*, XIX, 394-395.

- Kallek, Cengiz, “İbn Cema, Muhammed Ebu Bekr”, *DİA*, İstanbul 1999, XIX, s.s.394-395.
- Sehâvî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Abdirrahmân, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, I-X, Dâru'l-Cîl, Beyrut 1992.
- Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celaleddin, *Buğyetü'l-Vuât fi Tabakati'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât*, thk., Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Dârü'l-Fikr 1979.
-, *Husnu'l-Muhadara fî Tarihî Mısır ve'l-Kâhire*, thk. Muhammed Ebu Fadl, Darü İhya Kütübi'l-Arabiyye 1967.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali, *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'*, I-II, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire 1348.
- Yakut el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn b. Abdillâh, *Mu'cemu'l-Buldan*, Darü Sadr, Beyrut 1977.